

כתב וחותם דרבי עקיבא איגר

שני חלקים

חלק ראשון כולל חידושי רבנו למסכת בבא מציעא ולמסכת
גיטין אשר הועתקו מעצם כתיבת ידו הקדושה
ובהם מאות תקונים והוספות על החידושים שכבר
נדפסו למסכתות אלו עד שבמקומות רבים פנים
חדשות באו לכאן.

חלק שני כולל תשובות ובאורי סוגיות חידושי דינים
והגהות אשר עדיין לא נדפסו מעולם ובהם דברי יסוד
חשובים שלא נמצאים במקום אחר בספרי רבנו.

גם נתוסף ליקוט חידושים למסכתות בבא מציעא וגיטין
משאר ספרי מרנא הגרעק"א

מהדורה חדשה עם הרבה הוספות ותיקונים

בני ברק

שנת תשנ"ה לפ"ק

סימן סג

תשובה בענין קריאת שמע ותפילה בלעז

ראיתי חדשים מקרוב באו והמם חכמים צעיינים לעורר על מנהגן של ישראל זה יותר מאלפים שנים לקרות ק"ש ככתבה וכלשונה, וכן להתפלל ערב וצוקר בלשוננו העבור כמו שסדרו לנו אנשי כנסת הגדולה, והם באו בטענה אחרי שרוב הכמון לא ידעו ולא יצונו משפט הלשון ומעשהו, לזה צפיהם ובשפתם יבדלו את ד' ולצט רחק מהם, כי לא יצונו את אשר יבכו בגרונם, ואינם יולאים בזה ידי ק"ש ותפילה דבעינן כונה הלצ שיהא פיו ולבו שווים, שבלבבו יצונו כל חיבה ותיבה שמואל מפיו, ולזה דעתם שהממונים והנשים יקראו ק"ש ויחפלו בלעז וקללהם רולים עוד שכל הלצור וכן השניה לצור, לכולם יהי שפה אחת בלשון הלעז המוצן לביול.

הנה היסוד שיסודו שאין יולאים בק"ש ובתפילה אם אינם מבינים הלעז, הוא יסוד שקר, דאף דבשאר לשונות יולא רק בלשון שמצין בו, וכמ"ש המג"א ריש סי' ס"ב, מ"מ יתר שאת יותר עז ללשון הקודש שאף שאינו מצין יולא בו, עיי' ברא"ש ובעור סי' קל"ג דדוקא ללכת בשמיטה לריך שיצין אכל לא כשקורא בעלמו, ועיי' רמז המג"א ריש סי' ס"ב בלשון העבור: ועמ"ש רס"י קל"ג.

ואף דק"ש לריך כונה לצד הכונה ללכת שצריך בכל המלואות להסבירים מלואות לריכות כונה, נוסף עוד בק"ש דלריך כונה לקבל מלכות שמים, וכדאיתא בסי' ס"ב עיי' מג"א שם (סי' ב' *) ובהא אפשר דבעינן שיצין ג"כ פירוש המלואות של כל תיבה ותיבה, מ"מ הא זהו רק בפסוק ראשון אכל בשאר הוי כמו כל המלואות דבגי בכוונה ללכת, וממילא אף שאינו מצין פירוש המלואות יולא, דהא בקורא מהנמנע יולא, וכן מוכח לענין מדפרכין בריש פרק שני דברכות: שם מבינה מלואות לריכות כונה ומשני בקורא להגיה, ונתחבטו רש"י ותוס' דמה ריעותא יש בזה דקורא להגיה, ואמאי לא בפשוטו דהקורא להגיה אינו שם ללצ פירוש כונה המלות וצנא לצ ידבר, אלא ע"כ דגם בזה יולא. וזה פשוט דאפילו הירוקנים שצנו יודעים עכ"פ פירוש של פסוק ראשון דשמע ישראל, ואותם שאין יודעים בקל יוכלו ללמוד את זאת.

וביותר דלענין דגם בפסוק ראשון צעין רק כונה שמקבל עליו מלכות שמים ואין לריך שיצין פירוש המלות, ומוכח בן דברי מצואר בברכות [י"ג]. דאלולי דרשא דשמע בכל לשון שאתה שומע, היינו דורשים מקרא דוהיו הדברים דצהווייתן יהיו דדוקא בלשון הקודש, אלא מדכתיב שמע מוכחין דוהיו הדברים קאי שלא יקרא למפרע, והרי אם דרשין בכל לשון שאתה שומע, ענין שמע היינו בכוונה דהא בשאר לשונות צעין שיצין, וא"כ עדיין קשה הא אפשר לקיים תרומייהו דצני לה"ק ושמע אחי דצני שיהא שומע ומצין, אלא ע"כ דפסיקא לכו דבלה"ק אין לריך להצין פירוש המלות.

גם מה שרואים שהלצור ג"כ יהפלו בלעז, היה לא תהיה, דהדבר פשוט דמי שמצין בלה"ק אינו יולא בשאר לשון, כמו דחזין במגילה וכדאיתא בשו"ע סי' תר"ל [סעי' י], והדבר ק"י דברי מגילה קול דאף בשומע מהני אם אינו מצין, משום דפרסומי ניבא עדיף כמ"ש הרא"ש [פ"ב דמגילה סי' א] ואפילו הכי לא מהני הכי סצרה לענין זה שיהיה צידו לקרות בשאר לשון אם יודע לה"ק, מכל שכן שהדין בן בעלמא. והכי דייקא לישנא דרבינו יונה הוצא צ"י סי' ק"א: ואם אינו יודע לה"ק יכול ללכת בכל לשון, משמע דדוקא מי שאינו יודע לה"ק אכל לא בידע.

סי' תרכ"ז ס"ק ב הישן תחת הכילה צסוכה אם אינה גבוה י' טפחים או שאין לה גג רחב טפה יולא. העור כתב צסם הר"י גיאות שהכל תלוי צנג דציש לה גג אפילו אינה גבוה י' טפחים פסולה וסוים שלא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל. ומה נראה שהוא הצין מה שכתב בהרא"ש ואי אפשר לומר בן דהא שמואל וכו' שזה הם דברי הרא"ש שהשיג על הר"י גיאות והר"י גיאות ס"ל ג"כ דעת רבנותא שהציא שחלוי הכל צנג, וזה תמוה לענין דברי כתב הרא"ש אחר שהציא דעת הר"י וכן ר"י גיאות ז"ל כתב, משמע שהוא מסכים ג"כ עם דעת הר"י וכן מוכח וכו'.

בודאי הפשוט בכוונת הרא"ש כמ"ש מעכ"ת הרב נ"י, אכל הא העור כתב והר"י גיאות שזהו רצנו ילחק צ"ר יהודה גיאות ומאן לימא לן דהר"י גיאות הוא הר"י גיאות, וא"כ י"ל דהעור מלא צמקום אחר דעת הר"י גיאות בזה, או צאמת כמו שראיתי צס' קרצן נתנאל שכתב עלה דהרא"ש הר"ל ח"ל וז"ל וכו' הר"י, ולא ציאר כוונתו וצודאי דעתו הגדולה ליישב בזה דברי העור שאין הגירסא וכן כתב אלא וכתב, וגם צמקום הר"י גיאות ז"ל הר"י גיאות חכ נראה יותר.

שם ס"ק ג כתב הצ"ח ח"ל כתב באגודה פ"ק הא דכילה שאין לה גג היינו דאיה רחצה טפה חוד ג' לגגו וגם הסדינים מגיעין לארץ שאין לה מחילה טפה אע"פ שהיא גבוה עשרה מותר לישן צה דשפוט אוכלים לאו כאוכל דמי עכ"ל וכן נראה לפי דפסק תולין איתא הכי לענין שבת כדלעיל צס' שט"ו וה"ה לענין סוכה עכ"ל הצ"ח. וכתב עליו המג"א ועיי' צס' שט"ו ותראה שיש ט"ס בדבריו עכ"ל. וכונתו שהרי צס' שט"ו סו"א לענין כילה אמרינן דהכי דהסדין יורד מן המטה טפה לארץ חשיב אוכל טפי והכא צעין איפכא לענין שלא להחשב אוכל יהיו הסדינים מגיעות לארץ ולכן כתב המג"א שיש ט"ס בדבריו. אכן לענין דברי האגודה והצ"ח א"ש, שמה שמייתי ראיה מסי' שט"ו זהו לענין מה שכתב שלא יהי פחות מג' סמוך לגג רחב טפה, ומה דצני שיהי הסדינים מגיעין לארץ שלא יהי לה מחילה טפה, לדן זה יש מקור אחר ממה דאמרינן לקמן (סי' תרל"א) לענין סוכה העשויה כמין לריך שאם הגציה הדופן הסמוך לכותל מן הקרקע טפה הרי זו כשרה משום דחשבינן העפה אויר כאלו לצוד לקרקע והוי מחילה שטוהבו אוכל, ומה שמשפט כמין לריך נעשה סכך עיי"ש. והשתא הכא ג"כ אם הסדינים רחוקים מן הקרקע טפה אז נעשה האויר שצין הסדינים לארץ לצוד ונעשה מחילה טפה וממילא נעשה הכילה כגג והוי אוכל, אכל כשמגיעין לארץ צשפוט אז חשבינן כל השפוט כמחילה ואין כאן גג כלל וכו'.

תה"ל הייתי צר מחלו וכוונתי לדעתו הגדולה בכוונת האגודה, ואעתיק לכבודו אשר כתבתי בגליון המג"א שלי ח"ל לענין כוונת האגודה צמ"ש והסדינים מגיעין היינו דשפוט מגיע עד לארץ דאלו מגיעין רק עד טפה מוגבה מהארץ, אמרינן על האי טפה לצוד והוי כאלו טפה מהסדין צשור ואל צשפוט ושם מחילה על טפה זה וכל שאר הכילה הוי גג לעפה זה ולא מקרי שפוט אוכלים עכ"ל.

לא ישחררני הזמן לכתוב עוד, ואי"ה צהמשך הימים אשים עיני צספרו היקר צל"ג.

ידידו דש"ת צל"ג הק' עקיבא בהרב מו"ה משה גינו ז"ל זה מקרוב ראיתי לנכון שצכל המכתבים שלא לתאר בתוארים רק צנוסח הרב וכו', וזה רלוני ומצוקסי מהרולים למלואות רלוני צצמכתצם אלי ג"כ לא יתארוני יותר מנוסח הרב וכו'.

ולא זכיתי להבין מה הפרש בה בין זמנינו לזמן חכמי הש"ס, להא להריב"ש גם לחכמי הש"ס לא היה ידוע לעז אלו התיבות, והדבר פשוט להמעיין בריב"ש כמ"ש, דצא להוכיח להמורה שלא יפה עושה בזה צמה שמינה לקרוא המגילה לנשים כולו בלעז, אף תיבות אלו.

עכ"פ צרור לעי"ד דתיבת לטעפה הוא כמו תיבות אלו האשחרנים בני הרמכים. וכן בתיבת ליית י"ש שני פירושים לשון מליץ ולשון ליית נובל, ומאן מפיו.

וביותר אני מתפלל גם על כל הברכות בחפילה דלעז שם הוי"ו לקרוא עיווגער, מלבד דשם עצם לא שייך [בו] ענין כינוי, כמו שמעין שנקרא על שם כי שמע ה', וכי נלעז לעז של שומע לקרוא שמעין צ"ס העריכטס וכדומה, גם אמריקן לא כשאי נכתב אנו נקרא, ואין קוראין בלשון אדני ונקודות בנקודות הוי, ומכוונים על שם אדנותו ועל שם ה' הוי וכי ובלעז עיווגער אינו נקרא ענין אדנות, וכן מה שכלל בתיבת שם הוי שהוא מהוי הכל, זה אינו נכלל בלעז עיווגער. וכן בשמות נרדפים כמו שאנו אומרים שיר ושצחב הכל וזמרה שיר וזמרה הכל לעז אחד.

ומי שכונתו לשמים ואין ראוי דיוקא להכתב צעני האומות ולהשחות עמם ולהוריד לשון תפארת לשון הקודש מכבודה, יודה על האמת.

יום ג' א' דר"ח אלול תקע"ה פק"ק פרידלנד.

הקי עקיבא גינז מאייזענשטאדט.

[עוד כי רצוני בענין זה במקום אחר: ואף שלא להתפלל בקצוב צבור בלשון אחר כי אם בלשון הקודש, ואף שהדין שהחפילה בכל לשון, זהו באקראי בעלמא אצל לקצוב כן בבחי הכנסת הקצובים לצבור הם מלהזכיר, וחלילה וחלילה מלעשות כן. ואחרי שאנשי כנסת הגדולה הקנו החפילה בלשון הקודש לא ונקי מי יודע עד היכן כונתם מגיע בכל תיבה ותיבה בגגלה ובנסחר.]

סימן סד

[א]

מה שנסתפק חתני נ"י צמה דמאיו צמח דברים להקל לכבוד שבת אם גם הנשתייר מותר לאחר השבת דמחזי כחובא לאסור מה שכתר. לעי"ד הא מלינו רפ"ד דמאמי שואלו ואוכלו על פיו חשכה מולאי שבת לא יאכל עד שיפער והטעם דלא סמכין על עממא דאימת שבת עליו רק בזיוף כבוד שבת, הרי אף דכבר הותר לאכלו בחזקת מחוקן אפילו הכי אסור מולאי שבת. וכן בהגיגה פרק ג משנה ז' ואחר הרגל מגען עממא למפרע, הרי אף שטכרת מגעו שנגע צרגל מ"מ אחר לעוממא. ומ"מ ראיח לאיסור זה אינו שיש לחלק, דהתם כך היה מעיקר התקנה מחז"ל להחיר בשבת ולאסור בחול, אצל צמה שאנו [דנין] באיסורי עריפות וכדומה דבטיק דין אין חילוק בין שבת לחול אלא כיון דהוי פלוגתא בין הפוסקים, הללו אוסרים והללו מהירים, ואין ס"ל דבטיק כהמחירים ולדידהו אף בחול מותר אלא דמיחש חיישין להאוסרים, כיון שהתירו לכבוד שבת ופסקנו דהמאכל מותר כהמחירים ממילא גם בחול שרי. וראיתי במשפלות זכר שכתב להחיר.

[ב]

מה שכתב חתני רומפכ"ת על דברי ממחיתין רפ"ד דמאמי, דהתם הטעם דגזרינן אלו ע"ה שאין אימת שבת עליו, ידידי חתני הלא לא באתי רק לסתור עממא דנראה כחובא דכוף סוף התם בדמאי ג"כ נראה כחובא וממילא גם בנ"ד יש טעם דלאחר שבת חיישין להאוסרים, ולזה הוצרכתי לחילוק שלי.

ואני מסתפק בענין הפסד מרובה, אם נחזכר שאלה בתרגומה ולא היה הפסד מרובה והורה המורה לאסור, ובתוך כך חזר השואל ושחט תרגומה אחרת והי' ג"כ שאלה הראשונה

וביותר נ"ל דאף הנשים ועמי ארצות אינם יכולים לקרות ולהתפלל בלעז, דהא זה פשוט דכמו בקורא בלש"ק וחסר חיבה אחת או קרא למפרע, אף בענין שלא ישתנה המכוון, כמו במקום אשר ד' אלקיכם נותן לכם קרא אשר נותן לכם ד', וראינו יולא, הכי נמי בלעז לריך שלא יחסר חיבה ולא יקרא למפרע, וכמו שבי הרמב"ם בהל' ברכות [פרק א הל' ו]: והוא שיאמר אותה כמו שתקנו חז"ל. והמתחיקים ללעז לא דקדקו בזה, כאשר ראש המתחיקים ר"מ דעסא בפסוק שמע ישראל לועז דער עוויגע אומער גאטע איזט איין אייניג עוויגעט וועזען הייך תיבת *). א' לתיבת ד', גם הבא אחריו ר"י צרי"ל אשר בראש ספרו שהעתיקו ווערטליך איבערזעטלונג (**). וכאשר נעה הרבה מדרך ר"מ דעסא, שראה לתקן ללעז בסדר הכחוב, אטפ"כ לא שמר כל הסדר כראוי, וגם הוא בפסוק שמע ישראל לועז איזט איין אייניגער אונד עוויגער גאטע, הייך ג"כ תיבת א' לתיבת ד', וגם בפסוק והיו הדברים האלה לועז עם זאללען זיין דיעזע ווארטע, הקדים תיבת האלה בלתיבה הדברים, ואינו שואל אם נחזור להעתיק מלעז זה ללש"ק והיו אלה הדברים לא יולא, ולמה נגרע מה שאומר בלשון קודש מאומר בלשון חול, ואף אם נמא דעבע הלשון לועז ומשפטו כן ומקרי לגבי לשון זה כסדרן, מ"מ מה נעשה בתיבות הסרות מכל וכל, בפסוק והיה אם שמוע השמעו השמיעו תיבת שמוע, ואם נעתיק מלעז ללש"ק והיה אם השמעו דהוא לשון מעליא, אלא דהאי לדרשא אם שמוע בישן השמעו בחדש, ואמאי לא יולא, וכן בתיבות אה שבכמה מקומות אי אפשר ללעז וכגון והאדמה לא תהן אה יבולה דלא לעז תיבת אה, ובלשוננו אם יאמר והאדמה לא תהן יבולה לא יולא, וכל תיבת אה תהן לדרשא אשר אהן לא ידעין ואי אפשר להשמיטם (***)

וכן בתיבת לטעפה דאין לו דמיון במקרא וכמ"ש האבן עזרא ואין ידוע לנו ביאור הלעז, אלא הדרש טע בכתפי שמים וכו' ובשבת נ"י ע"ב טעפה המקפה מאזן לאזן, ובטריך על שהתפן הכהו מונה במקום הנחת הפילין קרא אהן טעפה, ובתרגום לפילין, (ובאמת אינו מובן לי קצת דמשמע דטעפה אינו לשון ארמית עד דמתרגם לתפלין וביחזקאל פארך חבוב עליך מתרגם טעפן) והמתחיקים הנ"ל לעזו שפירעטון או פארדערטויפט, וכי בזה נהיה בעוהים שהלעז כדיונו ללשון ידי חובה. ומתניתין דקתני בכל לשון אפשר הם ידעו היטב הלעז של זה וכן ללעז אם שמוע השמעו וכדומה, ובעין מה שהשיב הר"ן להריב"ש סי' (שפ"ע) [ש"י] לענין האשחרנים בני הרמכים. וכן הריב"ש קרא תגר על שקורין המגילה בלעז הא בני תיבות האשחרנים אינם יודעים וחסרים תיבות האלו. ונראה דכונתו האי דקתני אצל קורין אותה ללעזות בלעז, באמת הכן תיבות לריך לקרואם ככתבם וכלשונם, ומובנה באמת דמותר לקרות המגילה בשני לשונות, קצת לה"ק וקצת לעז, והפר"ח הביא ראיה מהא דיש במגילה ג"כ תיבות ארמיות ואין מזה ראיה, דארמית ולה"ק הוי ענין אחד כמ"ש הרמ"א בתשובה סי' קכ"ז קכ"ח ליישג הא דכונתין בגע אשה קצת לשון ארמית וקצת לה"ק, אצל מהג"ל יש ראיה, דהא להריב"ש גם חכמי הש"ס לא ידעו לעז דתיבות אלו והיו קורין ללעזות הכל בלעז מלבד אלו תיבות. והב"י כי סי' תר"ל וראיתי שבי הריב"ש בתשובה דהשתא אין יולאין ידי חובתן במגילה הכתובה בלשון לעז ואפילו קראה ללעזים המכירים באותו לשון וכו'.

(*) ר"ל דבתרגומי הקדים תיבת אחד לתיבת ד'.

(**) תרגום מילולי.

(***) נראה דכונת רבינו דכאן לא שייך לומר דטבע הלשון לעז

כיון דהתיבה הושמטה לגמרי ונשארה ללא תרגום. אך יש להבין איך זה תלוי בהא דהתיבה אתי לדרשה, והא לכאורה אין חיוב שישחממו דרשות תורה שבצ"פ מן הלעז.